

B
1917.
~~5735~~

Pidalitõbest

Balti kubermangudes.

I. Lendkiri.

Tartus 1887.

Trükitud R. A. Hermann'i kirjadega.

Pidalitõbest

Balti kubermangudes.

I. Lendkiri.

Tartus 1887.

Trükitud R. A. Hermann'i kirjadega.

Доволено Цензурою. Дерптъ, 23. Апрель 1887 г.

ÉNSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

44648

Sissejuhatuseks.

Selts, mis märtsikuul sel aastal pidalitöbe ärahävitamiseks põhjendati, on enesele otstarbeks teinud lühikeste lendkirjade läbi teadust pidalitöbest, jellest üli wanaft rahwakurnajast, fergendada ja parajaid abinõuufid tema ärafaotamiseks ette walmistada. Kõige pealt näikse tarwis olewat üks wõimalikult selge kirjeldus jellest hädaft ja filma ette feadmine sõna ja pildi läbi, et ka kõrwaliised inimesed töö juures abiks wõikfiwad olla — maal peidus olewast hädaft teatufi korjates ja komiteele üles andes.

Kuna pidalitöbi Ohtu-Europas täiesti kadunud on ja Norra maal nähtawa mõnuga tema wastu töötatakse, peaks ka meie juures aeg tulnud olema jelle keskaja-risti wastu sõdimist hakata, et vähemalt weel laiemale lagunemist ära hoida.

Niijugune ettevõtte näitab ju feeläbi tarwilik olewat, et iga aasta suure hulga meest hädasfe sattunud kliiniku ruumidesse toob ja et ka tohtrite seas hakatakse häda külgehahtajaks pidama.

Komitee peapiidmine on wõimalikult täielikku teadust maal laiali laotatud hädalistest saada. See on selge, et ühe jõud mitte nõnda kaugele ei ulata niijugust teadust kätte saada ja et tohtritelt, keda õige wähe maal leida on, kõigi hädaliste üle teatufi ei wõi nõuda. Siin wõiks kõige pealt walla-ametnikud, koolmeistrid, kõftrid ja kirikuõpetajad abiks olla ja teatuste saatmife läbi komiteele suurt kasu saada. Kui walla-

ametnikud ise seefuguse ettevõtte juures töös oleksivad, siis kaotaks ta rahvale vastu meelt olevat politseilikku nägu.

Komiteel on palju kergem niisugustesse kohtadesse tohtrid saata, mis komitee kätte juhitud teatuste läbi kui pidalitõbe peajapaigad tutvavad on, kui kohtute abil suurt arukirja valmistada, mis palju rohkem kulu teeks ja laialise maa pärast wallametnikkudele ja rahvale rohkem aega ära viidaks.

Ülemaal nimetud põhjuste peale waadates palub komitee veel kord kõiki, kes teatusi pidalitõbiste üle koguda tahavad, niisuguseid komitee presidendi — prohwektor Ed. v. Wahl'i kätte Tartu — saata.

Teises lendkirjas saab siis selle ettevõtte wiljast teadustatud ja auusate kaastööliste waewa peale jõudu mööda mõeldud. Teises lendkirjas saab ka nõuu antama, kudas korjatud raha pidalitõbiste heaks kõige paremasti võiks tarvitada ja kudas rahwa terwise kaitsmiseks pidalitõbe vastu tööd võiks hakata.

Senini on raha jisse tulnud:

E. baron Nolcken-Sarakult	100 Rbl.
A. baron Stackelberg sinator	50 "
A. Baron Nolcken Allatskiwilt landr. (aastam.)	30 "
H. v. Stryk Pallast	25 "
Õpetaja Kurrikoff Türit	10 "
Dr. E. Jannsen	10 "
Õpetaja Hoerschelmann (kogunud)	103 "
	kokku 328 rbl.

Komitee nimel ja käsul:

Prohwektor Ed. v. Wahl, Tartus.

Dma kultura = uurimistes ordu = ajast (Kulturstudien aus der Ordenszeit) maalib meile J. Amelung terwise kaitsemise ja arstimise jaoksõnna üle 13. ja 14. aastajajal elawat pilti filma ette. Meie näeme sealt, et pidalitõbi jessel ajal wäga laialt meie maal walitjes ja et ordu ja waimulik seisus kiiduwäärilisel wiisil hospitalide (haigemajade) asutuste läbi linnas ja maal õnnetute hädaliste erandamise ja parandamise eest hoolt kandis. Teadus jellest hädast ja ka hool tema eest näikse aga muutuste läbi, mis Luteruse uju üleswõtmise ajal 16. aastajaja hakatusel politika ja haigete eest hoolitsemise põllul loodud jaiwad, aegupidi täiest ifaotji läinud olewat, wõi juhtisiwad uued rasked epidemiad (rasked külge hakkajad hädad), mis 15. ja 16. aastajajal üles tõusiwad, kõikide mõtted teiste teede peale. Egitiks Danielseni ja Voeki kuuljate tööde mõjul, mis kõige pealt Norra maal pidalitõbe teiste hädade hulgast ära lahutasiwad ja efsitufi, mis aegupidi pidalitõbe õpetuses oliwad asunud, õiendasiwad, leiti umbes 20 aasta eest W a c h s = m u t h ' i s t ja B e r g m a n n ' i s t ka meie maal pidalitõbi uuesti üles. Kuna need kaks teadusmest jeda häda üksnes haruldafeks Balti maal arwasiwad, näitawad uuemad W i l l b e r g ' i ja P a u l s o n i uurimised kui ka P. H e l l a t ' i teadustufjed Neue Dörpt. Zeit. № 276 ja 277 aastal 1886, et häda meie maal palju laiemalt leida on, kui jenini arwata wõis.

Kõigi jenini üles leitud hädaliste arwu kofkuseadmine näitab, et mõnes kohas häda nii tihti ette tuleb, et need pidalitõbe pesajapaikadeks pidada tulewad. Miisugused pesakohad on õhtupool Wõrtsjärwe seiswad kihelkonnad: Tarwastu, Saarde ja Ruhja, nõndajama õhtupoolne Peipsi rand ja Tartu ümberkaudne maa.

A. B e r g m a n n i ja P a u l s o n i uurimised näitasiwad, et Riia linnas, mis jenini pidalitõbest priid arwati olewat, ja ka tema ümberkaudu palju pidalitõbe leida on. Üksipäini

Holmhoſ'is, Kuura Koiwa jõe ja mere wahel, dige lähikeses nõnda auusaks peetud Riia rannatohdadele, leidis Paulson vähem kui tuhande hinge peale 11 pidalitõbi, kardetaw kõrge arm, mis peaaegu Norra maa pidalitõbe kõige hullemal protsendi arvuga ühte läheb.

Nüüd mõiks küsida, kas seesugune nähtus mitte küllalt väärt 'pole, et rahwas ja tohtud rohkem tähelepanemist talle kingikšiwad, ja täieliku järeluurimist tohtrite läbi korda jaadaks?

Niijugust ettevõtet on aga senini see arwamine, et pidalitõbi mitte külgehaflaw pole, tagasi tõrjunud. Senini arwati palju rohkem, et häda üksnes kõhna toidu ja sandi kohaloomu läbi figineda. Üks häda, mis ainult kõige waesemates onnides maal peidus oli, millest ialgi ei mõidud arwata, et ta ka parematest seisustest inimestesje mõis hakata, niijugune häda ei jõudnud mitte suurema hulga rahu rikkuda, ei ka walitsust ühelegi ettevõttele fundida.

Selle pärast 'pole mitte imeks panna, kui ülemal nimetatud uurimised üksnes suurest koolist läbi käinud inimeste seas ojamõtmist leidsiwad, ja kui nende hoiataw hää, mis aeg-ajalt kuulda oli, tähele panemata jäi. Muudetud niijugustes arwamistes mõis üksnes jellel mõõdul edeneda, kudas suurema hulga tohtrite seas see arwamine aset leidis, et häda külgehaflaja olla ja et senini üles näidatud hooletuse tagajärg rahwa terwise kohta wäga raske mõiks olla. Nuu niijugusele hooletusele, kui esimene wastu astunud olla, peab Norra maa tohtrile Armauer Hansen'ile artama.

Kõnes, mis ta üleüldisel kongressil Kopenhagenis 1884. aastal pidas, astus tema oma arwamistega täitsa oma suguwendade Danielsen'i ja Boeck'i wastu wälja. Kuna wiimased häda hakatust sandi terwisekaitsmise ja kalapüüdmise peale ajasiwad, külgehaflamist inimesest inimesesje koguni mõimatuks pidasiwad ja häda laialilagunemist üksnes wanematest päritud teel ära

seletada tahtsiwad, ütles Hansen oma uurimise põhjusel selge sõnaga välja, et pidalitõbi üks iseäraline külgehaakaja haigus olla, mis üksnes külgehaakamise aga ei ialgi pärimise läbi ennaft laiali laotawat, ja et asja paremale poole pööramine wiimasel 30 aastal Norra maal ainult seeläbi on tulnud, et pidalitõbijed iseäralistesse laatsarettidesse teistest inimestest ära lahutatud jaiwad, aga mitte selle läbi, et naesewõtmine ja meheleminemine pidalitõbiste juures ära keelati, wõi et terwise kaitzmine paranenud oleks.

Niijugune täitsa wasturääkimine koikidest õigeks peetud endistele arwamistele pidi muidugi põhjendatud jaama. Tema põhjused kaaluwad ka tõesti nõnda palju, et neid mitte nime tamata ei wõi jätta:

1. Pidalitõbi sünnib ühe iseäralise eo, nõnda nimetatud „pidalitõbe batjilluse“ läbi (piisikene 800 kuni 1000 korda vähem, kui kõige vähem ihu filmaga nähtaw asi), mis esitiks naha sees sagineb ja sealt sijemistesse ihujagudesse läheb. Kuna batjilluse korter esitiks, vähemalt „muhulise pidalitõbe“ juures, ikka nende ihujagude peal, mis katmata on, nimelt näo, käte ja käewarte, jalgade ja sääрте peal on, siis ei wõi mitte arwata, et batjillused kala wõi niuu toidu läbi inimesesse on saanud.
2. Pidalitõbi tuleb nii hästi kõige kaugemal põhjamaal (Islandis) kui ka maa-wöö kohal ette, on madalatel mere ääretel, kui ka kõrgete mägede peal, rahwaste juures, kes kaladeft, kui ka niijuguste juures, kes üksnes taimedest endid toidawad (Idaandias), ja näitab igas kohas sedasama loonuu ja kannab neidsomu haiguse märka.
3. Pidalitõbi on wistist Semiti rahwa jälgedel esitiks Egiptuse maale elama asunud ja sealt ühelt poolt üle Paalestina Europasse, ja teiselt poolt üle Ahwrika orjakaupluse läbi Amerikas se jõudnud.

4. Juba aegjasti oli Dõhtu-Europas ja Balti maal mõimalis kange haigete ja terwete äralahutamise läbi häda nii täiesti ära lämmatada, et 16. aastajal häda enam ei tuntudgi.
5. Norra maal on pidalitõbe hospitalide ajutamise läbi hädaliste arv 1856. aastast saadik 2871-st kuni 1400-ni wäheneks jäänud ja wärskelt haigeks-jäänute arv pool kahanenud.
6. Maadel, kus ühtegi nõuu ei pruugitud, Sdaindias, Hiinas ja Jaapanis ja Aasia saartel on pidalitõbi muistisest ajast saadik juba wäga laialt ajumas.
7. Europlased, kes seal kauem elasiwad, jäiwad pidalitõbiseks ja ajasiwad omad ligemad sugulased, Europasje tagasi tulles, ka selle hädasse (Benjon).
8. Pidalitõbiste laatsarettides kui ka nende ligidal ümberkaudsel maal on häda tihti terwetesje hakanud (Wucherer, Adams).
9. Veel kõige uuemal ajal on Riias awalik külgehaakamine tüdrukute küljest sakstesje, kes muidu kõigipidi lahkesti ja heas põlwes elasiwad, tähele pandud (Paulson).

Et kõik need ülemal nimetatud põhjused wäga selgesti näitawad, et häda üksnes külgehaakamise aga mitte toidu ehk elu-kohta loomuse läbi sünnib, on igale ühele arusaadaw. Üks häda, mis toidu ja kliima läbi sündida ei wõi, mis inimese jugu jälgedel käib, mis inimestega ühes tohtadesje, kus teda senini mitte olemas ei olnud, elama asub, — häda, mille laialagunemine äralahutamise läbi täiesti ära kaotada võib ehk mõne aastakümne jooksul koguni wähenдатud võib saada, peab selle aegiste arstiteaduste järele külgehaakajaks peetud saama. See arwamine ei ole aga selle pärast mitte veel üleüldiseks saanud, et pidalitõbe külgehaakamine mitte nõnda filmapaistja pole, kui see afiliste külgehaakajate tõbede juures näha on, nimelt rõugete ja sarlakite juures. Wististi mitmed aastad lähe-

wad mööda, enne kui naha sees asunud batšillus nähtawaid muudetusi sünnitab. See pitaline häda peidusoleku aeg ongi, mis õiget arwamist häda hakatuse kohta üli raskesti teeb. Haigel ei ole enam sugugi meeles, millal ta pidalitöbistega kokku puutus, ehk mil ajal ruumides käis, kus õhk hädalistest ära hufatud ehk roojastatud oli. Kui teadus hädast rohkem üleüldiseks on saanud ja kui harinetafse, mitte üksnes töbiise wanemate, waid ka nende järele küsima, kellega ta ühes on elanud, siis saab wististi päew päewalt selgemaks, et häda ainult külgehahtaja on. Pidalitöbe külgehahtajaks = pidamine ei wõi nüüd üleüldise enam raske olla, kus loomulikuks on saanud, ka tiisikust külgehahtajaks hädaks pidada, mis senini üksnes pärandlikuks peeti, mille juures aga külgehahtamine, ehk küll peaaegu arusaamata wiisil, siisgi inimesest inimesesse halwades ruumides ja tiisikuse batšilluse idudega täidetud õhu sisse hingamise läbi ette tuleb. See etteheitmine, et tihti terwed inimesed pidalitöbistega ja tiisikuses olewate inimestega ühes elades mitte haigeks ei jää, ei tähenda midagi.

Seal juures ei panda sugugi tähele, et mitmesugusel wiisil haiguse eo ihusse = tükkimine kergendatud wõib saada — iseäraline loomusest päritud kõhnus haiguste wastu, ära kurnatud terwis, kehwa ihu puhastamine ja waesed forterid — on tiisikuse tee walmistajad. Kui kitsastes ja kõhnades wangikodades ehk wabrikutes tiisikus kõige lühema aja sees senini terwed inimesed hulga wiisi maha murrab, siis ei wõi keegi selle wastu rääkida, et see mitte külgehahtamise läbi tulnud 'pole; ja kui mõni wangidest terweks jääb, siis ei tähenda see sugugi seda, et teistesse häda mitte külgehahtamise teel tekkinud pole. Sarlakite külgehahtamist ei taha wististi ükski inimene selle pärast salata, et ühes perekonnas kuuest lapsest 2 terweks jäiwad, kuna 4 haigeks jäiwad!

Pidalitöbe ja tiisikust wõib üksnes ses mõttes pärand-

likuks arvata, et wanematest iseäraline kõhnus nende hädade vastu pärandatud on.

Seal juures leitakse kõige paremates perekondades kartust pärandatud häda eest, mis wanemaid sunnib lapsi nõndanime-
tatud külmetamise eest hoidma ja ära hellitama ning nõnda viisi kunstlikult kõhnust haiguste vastu suureks kasvatama.

Läbirääkimised selle üli tähtsa küsimuse kohta, mis sel aastal Wiesbadeni kongressi peal ette tulivad, on ka suure-
male hulgale mõnusa kirjelduse läbi Neue Dörpt. Zeit. № 85 sel aastal tutwaks saanud. Need läbirääkimised võivad aru-
saamist pidalitõbe loomu kohta palju fergitada.

Pidalitõbi (wõdra keeli lepra) näitke üksnes siis külge-
hakkajaks saawat, kui naha sees warjul olevad batillused mä-
danemise läbi wabaks saawad ja nüüd haige ümbruses, nõnda
kui riiete, pesu ja maja seinte küljes aset wõtawad ehk õhku
ära kihwtiwad.

Niiisama saab tiifus siis alles külge-
hakkajaks, kui mu-
hukesed ja kobarad kopsu sees mädanema hakkawad, ja nõnda
rögaga eokesed wälja pääsewad, ära kuiwanult õhu sees tol-
muga kõiguwad ja wiimaks hingamise läbi terve inimese kop-
puse jõuawad.

Halw hais, mis pidalitõbised laiali laotawad, ju Aretaeuse
kirjades 68. aastal pärast Kristust kirjeldatud, fundis ammu
enne pidalitõbe õige olu tundmist parajat nõuu tema vastu
pruukima ja haigeid terwetest ära lahutama. Ta fundis ka
juurt wana testamendi seaduse andjat pidalitõbiste elukohte
roojaseks pidama (Moses 3, 14). Kesfajal oli ka meie juu-
res arwamine külge-hakkamise kohta nõnda kindel, et Tallinna
piiskop kõwasti pidalitõbistele ära keelas terwetega ümber käia,
„selle pärast, et üks ainuke hädaline lammas terwet karja
hukka ajada võib“. (Amelung 2. l. 174.) „Pidalitõbised
jaiwad täitsa inimeste seltsist wälja heidetud selle läbi, et neid

wäljale wiidi, seal neile matuse=jutlust peeti ja siis neid igawe=jeks inimeste jeltsiit wälja tõugati. Peale selle said nad walged willased riided, et neid kaugele ära tunda wõiks, ja tohtisiwad üksnes krappidega wälja peale minna, et inimesed nende eest teaksiwad põgeneda, ning nendel oli luba üksnes alt tuule teistele inimestele lähineda“ (seals. lehekülj 277).

Nii kaugale ei saa wistist humaniteedist ja teadusest walgustatud inimese=jeltskond oma keeluga uuemal ajal mitte minema, et ennaft lepra eest kaitsta. Kui Norra maal wõimalik oli ilma sunduseta üksnes lahutamise ja hoolitsemise läbi nende eest, kes haawade mädanemise ja kõhuuse pärast mitte enam tööd ei jõudnud teha, 30 aasta jooksl pidalitõbiste arwu rohkem kui pool vähendada, siis saab ka meil Balti maal wõimalik olema abi saata ja hädale piiri panna, kui aga teame, kuhu tahame ja mida soovime.

Saiguse äraseletus ja kirjeldus.

Tahwel I., II., III. ja IV.

Pidalitõbeks nimetame meie täna üht iseäralise batfillusse sisjetükkimise läbi süinitatud üli pikaliit wälimise naha ja limanaha haigust, mis mädanewate haawade ehk laiali lagunemise läbi sifemistesje ihujagudesje, nagu kopsu, maksja, soolikatesje ehk seljaüdisje inimese elule wiimaks otja teeb. Muudetused wälimise naha peal näitawad endid walgetes ehk punastes plekkides, muhutaolistes fobarates ja tundmuse rikkumises, sügawale tungiwates mädanewates haawades wõi käte ja jalgade mähämädanemises; limanaha peal madalates käsna-moodilistes ehk muhulistes käsawajates, mis nimelt ninas, keele peal ja kurgus ette tulewad ja hingamiit ja neelamiit wäga raskesti teewad.

Selle järele, kas tundmuseta plekkisid ehk muhkusid rohkem leida on, räägime muhuliseft ehk plekiliseft pidalitõbest. Ometi ei ole aga täiesti võimalik jeda häda kahte jaoſse jaotada jelle pärast, et lõpu poole tundmus ka muhulise pidalitõbe juures kaob.

Katsume siis nüüd võimalikult jeltelt kumbagi loomu häda kirjeldada ja palume jelle pärast lahtet lugejat juurde liſatud piltisid tähele panna, et nende abil aruſaamine kergem oleks.

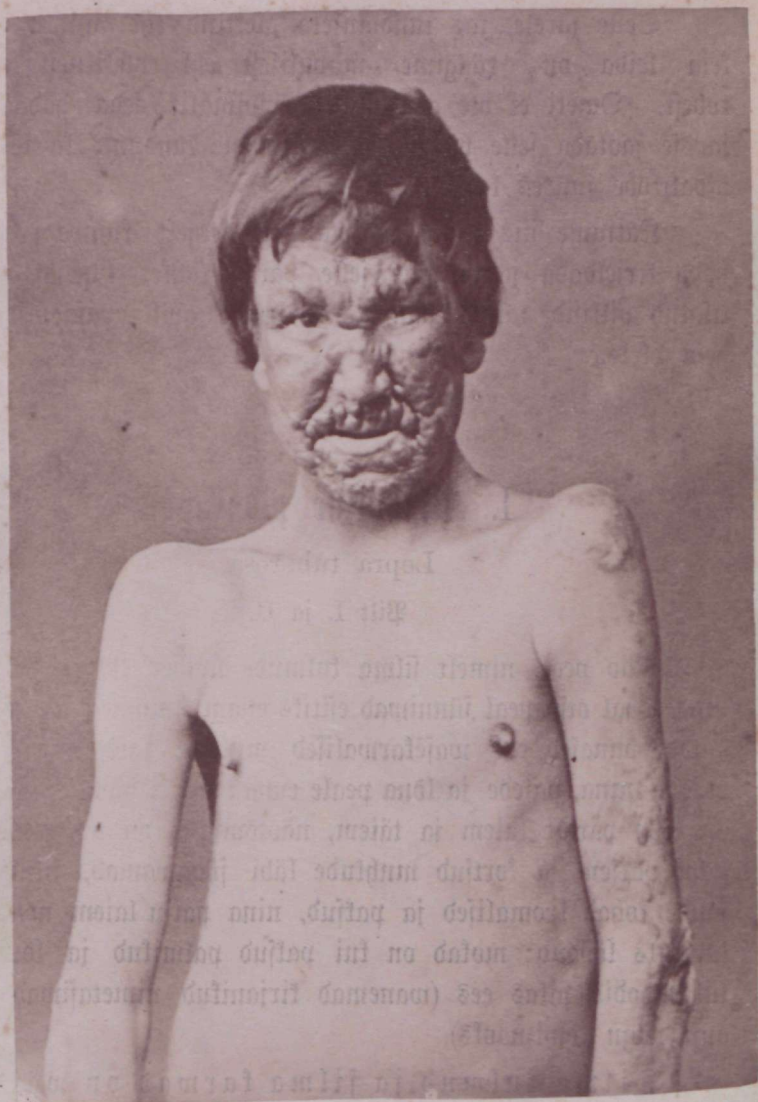
I. Muhuline pidalitõbi.

Lepra tuberosa.

Pilt I. ja II.

Näo peal, nimelt ſilma kulmude ümber ehk nende wahel nina kohal otſa peal jünnivad eſitiks enam ümmargused ehk madalad, punased ehk wäſekarwalised muhud, mis koguni aega mööda nina, palede ja lõua peale ennaſt laiali laotawad. Nägu on jelle pärast laiem ja täiem, näotõmmud on ummised, otſa naht pakſem ja kortſud muhkude läbi jügarwamad, ſilma kulmude kohad kromalised ja pakſud, nina palju laiem nõnda kui lapikuts löödud; mokad on kui pakſud palmikud ja lõug inetul moodil pitas ees (wanemad kirjaniſud nimetaſiwad ſeeſugust nägu lõwi-näoks).

Silma kulmud ja ſilma karwad on wäikſeks jäänud ehk täiesti kadunud, ja kus muhud palede ja lõua peale aſuwad, ſeal jääb meeste juures ka habe õredaks wõi kaob täiesti ära. Tihti on ka kõrwalehed ja pealmine moff muhkudega kaetud, kuna aga peanaht i k k a p u h t a k s jääb. Waatame käed ja jalad lähemalt järele, ſiis leiame, et

nad kuni põlvedeni ja küünarnukuni inetul wiisil paistetanud on ja iseäraliselt hõbekarwaliselt wõi sinikat wärwi näitawad, mis selle läbi sünnib, et nahk wäikeste joonustega nagu jahuga kaetud on. Kui meie lähemalt järele waatame, siis leiame, et naha peal lõpmata arv väikesi kraawikesi leida on, mis kõigi pidi üksteisest läbi käiwad; nahk ise on aga kuitu, õhuke, ilma raswaforrata, nõnda kui 70—80=aastalistel wanakestel. Seal juures näeme säärite ja põlwe, nõndasama käewarte ja küünarnukkude peal madalaid wäbekarwalisi kobaraid ja muhkusid, mis koorikuga kaetud ehk mädanewateks haawadeks endid on muutnud. Peal pool põlwi kintsude peal leiame niisamajugused wäbekarwalised plekid, nagu näo peal juba nägime; siin seisawad nad ainult rohkem teine teisest eemal.

Sõrmed on enamasti paksud jämedad ja selja poolt tihti koorikutega kaetud, nimelt sõrme jaksud, ehk jälle sügawatest mädanewatest kraawidest läbi lõigatud. Käte jakkude ligidal, nimelt selja pool seisawad muhulised wäbekarwalised kromalad, küünarnukkude ümber koorikud ja mädanewad rakud. Peal pool küünarnukkusid kuni õladeni nimelt selja poole peal wähe-mad siin ja seal seiswad plekid ehk muhud ja nahkõõla=põhja moodi mustjate pruunide plekistestega kaetud.

Selja peal leiame siis alles niisuguseid muudatusi, kui häda ju hästi edasi on läinud.

Tähelepanemise väärt on, et haigete kohtade pääl ka tundmine tuumaks on jäänud. Hädalised ei tunne mitte, kui neid kohte nõelaga torgitakse; nad põletawad tihti need kohad ära selle pärast, et sooja ja külma tundmine kaotusele läinud. Väikesed haawad ei tee neile mitte valu, nad ei pane neid tähelegi, ja selle pärast sünniwad säält wiimaks suured haawad. Iga kord 'pole aga mitte tundmuse kadumine mädanewate haawade alus, waid nad on muhkudest süündinud. Haiged kardawad ikka rohkem külma, wärisewad külma pärast wäga kergelt

ja on õnnelikud, kui nad kuumades ruumides ehk palawa ahju kõrval elada wõivad; ehk nad tükiwad tekkide alla wooditesse ja kaitsewad endid ikka külma õhu eest.

Hingamine on enamasti raske noisjewe, hääle fare ehk ära läinud, selle pärast et nina täis muksusid on, ja kui juhu waatame, siis näeme, et keele pära ja pehmed igemed kase-nataoliste üksteisega ühte minewate fobaratega kaetud on, mis tihti kuni kurguni ulatawad ja hääle paelad finni katawad; jäält siis ka ära läinud kahijewe hääle.

Kui meie haigete käest lähemalt järele pärimel, kudas ta häda on hakanud, siis saame wäga mitmesugust wastust. Ühel tõusiwad muhud esitiks näo peal ja siis alles käte ja jalgade peal, teisel aga ümber pöördud, esitiks jalgade ja käte ja pärast näo peal. Enamasti aga on 2 kuni 3 aastat juba mööda sellest kui haigus on hakanud, sest esimisi muudetusi ei ole tõbiwed mitte tähele pannud. Alles siis, kui ju juured haawad ihu peal, tundmus enam ehk wähem rifutud ja nagu koguni ära muudetud on, tulewad haiged abi otjima. Mõnelt haigelt kuuleme ka, et ta häda hakatusele palawikus ja kehaft lahsti olnud, enamasti on aga häda koguni ilma teadmata hakanud. Aga ikka näitawad haiged wäga tähele panemata olekut oma häda wasta üles ja on õnnelikud, kui sooja ahju kõrwal elada wõivad. Selle tähele panemata oleku pärast on siis ka raske lähemat teatust sugulaste ehk muude inimeste kohta saada, kust wahest häda nendesje on hakanud.

Kui haiged mitte muude hädade läbi ei sure, nõnda kui kopsupõlendiku wõi weetõbesje, siis wõivad nad kaua oma häda kanda. Ehk küll Tartu uniwõrsiteedi kliiniku ruumides wiimajel kahetuimnel aastal rohkem kui 100 pidalitõbi on rohitsetud, siisgi pole rohkem kui kolm jääb jurnud ja nendestgi kaks teise häda kätte.

II.

Tafel I.

III.

II. Plekiline pidalitõbi.

Lepra maculosa seu anaesthetica.

Pilt III. ja IV.

Kuna muhulise pidalitõbe juures häda esitiks näo, käte ja jalgade peal, s. o. seesuguste liigete peal, mis mitte riietest kaetud pole, esiteks nähtawale tuli, siginewad siin just keha s. o. selja, rinna, kindsu ja tuharade pääl heledad ehk koguni walged tšödrifud ehk wigurlised, punase palistusega ümber piiratud maa=kaardi moodilised plekid. Nad 'pole ialgi kõrgemad kui ümberkaudne nahk; mis neid aga kõiki teiste plekkide seast ära tunda lasseb, on see, et nad täitja walutundmuseta on. Meie wõime neid kohte nõeltega nõnda palju torfida kui tahame, ehk kuni luuni läbi pista, ilma et haiged ühtegi valu tunneks. Aga mitte üksnes plekid 'pole tundmuseta, waid ka sõrme ja warwa otjad, peopesad ja jala tallad, nõnda kui juured jaod sääрте ja käewarte peal on täitja walutundmuse kaotanud, kuna naha warw nende kohtade peal koguni loomulik wõib olla. Heledate plekkide ligidal, nimelt käe jakkude, küünarnakkude, kontide ja sääрте peal leiame mõni kord ka mustjaid kolmekopiku juuruseid plekkisid ehk rammiisid. Need on enamasti pähkli juuruste willide jäljed, mis koguni äkitselt üles ajawad, mõne tunni pärast jälle lõhki lähewad, ära kuivawad ja siis ülemal nimetatud plekid järele jätawad. Seesuguste kohtade pääl aga, mis ifta derutud saawad, nõnda kui küünarpääd, tuharad, põlwed ja jalakondid, wõiwad willidest juured mädanewad haawad sündida, mis alles pika aja pärast paranewad joonilisi rammiisid järele jättes. Wäga iseäraline ja üksnes plekilise pidalitõbe juures ette tulew on muundatused sõrmedega, warvastega ja jalatalladega. Siin sünniwad haawad ja rikked koguni isemoodi. Terwed sõrmed, warwad ja weel suuremad liikmed wõiwad ihu küljest ilma waluta ära

kaduda haavu järele jättes, milledest paljad luutükid välja paistavad. Seda taldade all on inetud haavad, mis luuni ulatavad ja jalad ära rikuvad. Niijuga sed haavad sünnivad üksnes selle läbi, et walutundmine sealt kohalt kadunud on ja haiged selle pärast nendest midagi tähele ei pane.

Kui haigete käest järele pärid, kust niijuga sed rammid ehk haavad saanud, siis kuuled tihti, et need kohad ära põletatud olla, tihti aga ei tea haiged selle peale ühtigi kostust anda.

Tähelepanemise väärt on, et jelsamal haigel, kel jalad ja käed nõnda ära moondatud on, nagu veel täiesti loomulik ja ka muu ihu-rammu ja ilu omas loomulikus olekus on. Selle pärast kestab see haigus veel kauem ja haiged plekifilises pivalihädas wõiwad kauem elada ja ka tööd teha.

